להתוודע

ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בש"ס

כתובות דף קח

בענין פורע חובו של חבירו

בכתובות דף ק"ז: ק"ח. במשנה, מי שהלך למדינת הים, ועמד אחד ופירנס את אשתו, חנן אומר איבד את מעותיו. נחלקו עליו בני כהנים גדולים ואמרו ישבע כמה הוציא ויטול. אמר רבי דוסא בן הרכינס כדבריהם אמר רבי יוחנן בן זכאי, יפה אמר חנן הניח מעותיו על קרן הצבי.

ובגמרא, תנן התם, המודר הנאה מחבירו שוקל לו את שקלו ופורע את חובו ומחזיר לו אבידתו ובמקום שנוטלין שכר תפול הנאה להקדש. בשלמא שוקל לו את שקלו מצוה קעביד, דתנן תורמין על האבוד ועל הגבוי ועל העתיד לגבות, ומחזיר לו אבידתו נמי מצוה קעביד, אלא פורע לו את חובו, הא קמשתרשי ליה. אמר רב אושעיא הא מני חנן היא דאמר איבד את מעותיו. ורבא אמר אפי' תימא רבנן הכא במאי עסקינן שלוה על מנת שלא לפרוע.

- א -

פורע חובו של חבירו אם דינו כמפרנס אשת חבירו

בגמרא משמע דפורע חובו דינו כמפרנס אשתו / סברא לחלק ביניהם

- רש"י, ירושלמי, ר"ת, טור, מחבר, רמ"א, סמ"ע, ש"ך -

א. בפשטות דברי הגמ' מתבאר דמה שאומר חנן דמי שהלך למדינת הים ועמד אחד ופירנס את אשתו אינו יכול לתבוע את הבעל שישלם לו, אלא איבד את מעותיו כי הניחן על קרן הצבי, דבר זה אמור בכל מי שפורע חובו של חבירו, שאינו יכול לתבוע את הלוה שישלם לו מה שנתן למלוה בעד פרעון חובו, אלא איבד את מעותיו. שהרי בגמ' העמידו מה ששנינו בנדרים דף ל"ג: דהמודר הנאה מחבירו פורע לו את חובו, שזה אמור לפי דעת חנן שאומר דאם עמד אחד ופירנס את אשתו איבד את מעותיו, הרי שדברי חנן אמורים בכל מי שפורע חובו של חבירו.

וכן מפרש רש"י (ד"ה חנן) דכשם שבמפרנס אשת חבירו ונתכוין לשם הלואה שישלם לו בעלה, איבד מעותיו, ואינו יכול לומר לבעל שישלם לו מה שפרע את חובו, הוא הדין נמי בכל מי שחייב חוב ועמד חבירו מעצמו ופרע למלוה, אינו חייב לו כלום, ולכן במודר הנאה מחבירו מותר לפרוע לו חובו, דכשם שאם פרע לו לשם הלואה אינו חייב לו כלום, הוא הדין שאם פרע שלא לשם הלואה, נחשב שלא נתן לו כלום, ולא ההנהו.

ולא עוד, אלא דבירושלמי (דף ס"ח:) מבעי לר' בא בר ממל אם הפורע שטר חובו של חבירו שלא מדעתו תלוי בפלוגתא דחנן ובני כהנים גדולים, ואמר על זה רבי יוסי דבפורע חובו של חבירו אפילו בני כהנים גדולים מודים שאין הלוה חייב לשלם לו, כי דוקא במפרנס אשתו הם סוברים שהוא חייב לשלם, כי ודאי לא עלה על דעת הבעל שתמות אשתו ברעב, אבל בפורע חובו של חבירו יכול הלוה לומר לו שלא היה לו לפרוע לו חובו, כי היה יכול לפייס את המלוה שימחול לו, ואפילו אם היה משכון ביד המלוה היה מפייסו שיחזיר לו המשכון. והרי"ף (דף ס"ג:) מביא דברי הירושלמי. והיינו דהירושלמי סובר דבשאר פורע חובו של חבירו לא מבעי דלחנן פטור מלשלם, אלא אפילו לבני כהנים גדולים פטור מלשלם.

אמנם בתוס' (ד"ה הא) כתבו בשם רבינו תם דהפורע חובו של חבירו חייב לשלם, ואפילו לחנן שפוטר במפרנס את אשתו, אין זה אלא במזונות אשתו, משום שאין הדבר ברור שהיה הבעל מתחייב במזונות, כי שמא היה יכול להפטר על ידי שהאשה עצמה היתה מצמצמת מזונותיה אם לא היתה מוצאה מי שממציא לה מעות, אבל בפורע חובו של חבירו גם חנן מודה שלא איבד מעותיו, כי הנאה גמורה היא הואיל ולא היה יכול להפטר בשום ענין. והוא מפרש דמה שאמרו בגמ' דמשנה דנדרים אמורה אליבא דחנן, אין הכוונה לומר דאליבא דחנן כל פורע חובו של חבירו פטור מלשלם, אלא הכוונה במה שאמרו 'הא מני חנן' היינו דמה שאמרו שם שמותר לפרוע חובו, אמור באותו חוב דאיירי בה חנן, דהיינו במזון האשה דוקא, ואליבא דחנן.

אמנם בתוס' שם כתב דהריב"א מקשה על דברי ר"ת שהרי בירושלמי (הנ"ל) מבואר דחנן פוטר בכל פורע חובו של חבירו. ור"ת השיב דאין ללמוד לדינא מדברי הירושלמי, שהרי הירושלמי חולק על דברי הגמ' שלפנינו, כי לדברי הירושלמי דבפורע חובו של חבירו מודים בני כהנים גדולים שפטור מלשלם לו, לא הוצרכו להעמיד המשנה דנדרים דוקא אליבא דחנן, וכיון שאין הירושלמי כשיטת הבבלי, שוב אין ללמוד לדינא מדברי הירושלמי. והרא"ש סי' ח' מביא פלוגתא זו.

ולהלכה, הרמב"ם בפרק כ"ו מהלכות מלוה ולוה הלכה ו' פסק כן דהפורע חובו של חבירו פטור לשלם. אמנם בטור חו"מ סי' קכ"ח מביא דברי רש"י דבכל פורע חובו של חבירו לחנן פטור מלשלם, והוא מביא דעת ר"ת דדוקא במזונות אשתו פוטר חנן מלשלם, אבל בשאר פורע חוב חייב לשלם, והעלה שכן הוא מסקנת הרא"ש. ומשמע שהטור סובר כר"ת דחייב לשלם.

אמנם בבית יוסף שם חולק על מה שכתב הטור דמסקנת הרא"ש היא כר"ת, והעלה דגם הרא"ש סובר כדעת רש"י דכל פורע חובו של חבירו פטור לשלם. ולכן כתב דלהלכה פטור מלשלם כדעת רש"י והרי"ף והרמב"ם. ובשו"ע שם כתב המחבר דפטור לשלם, וגם הרמ"א שם כתב דלא קיי"ל כדברי הטור בשם ר"ת והרא"ש שחייב לשלם. [אע"ג שדרכו של הרמ"א בכל מקום להמשך אחרי דברי הטור והרא"ש].

והנה בסמ"ע שם סק"ג כתב דהעיקר הוא כדברי הטור דמסקנת הרא"ש כדעת ר"ת, ולכן העלה דהלכה כהרא"ש ור"ת, והוא מביא שכן פסק מהרי"ו, ולכן הלכה כבתראי. אמנם בש"ך שם סק"ה חולק מאוד על דברי הסמ"ע, ובבקיאותו הגדולה הוא מביא שם יותר מ"שלשים" ראשונים שסוברים כדעת רש"י, וכתב ד'החולק עליהם בטל בשלשים'. **א]**

השלמות והוספות

פורע חובו של חבירו ונטל המשכון מיד המלוה

- ירושלמי, שו"ע, ש"ך -

א] והנה לעיל הבאנו דבירושלמי שם כתב דהפורע חובו של חבירו, אפילו אם היה לו משכון ביד המלוה, אינו חייב לשלם לו כי הלוה יכול לומר שהיה מפייס את המלוה שימחול לו החוב ושיחזיר לו המשכון. וכן כתב בשו"ע שם. והיינו דאם המלוה החזיר המשכון למי שפרע החוב, הרי הוא צריך להחזיר את המשכון ליד הלוה.

אמנם בפרט זה כתב בש"ך שם סק"ה דיש להחשיב הדבר לספיקא דדינא,

- ב -

טעם פטור תשלומין בפורע חובו של חבירו

נחשב כמבריח ארי / הלוה יכול לומר שהיה יכול לפייס את המלוה שימחול לו / יש בידו חפץ של חבירו אם יכול להחזיקו אצלו / תולין שפרע למלוה לשם מצוה ולא לחייב את הלוה / מדוע אין בזה משום משביח נכסי חבירו שלא מדעתו

- גמרא, ירושלמי, תוספות, רמ"א, ש"ך, ריטב"א, שו"ע -

ב. בטעם הדבר דהפורע חובו של חבירו פטור לשלם, הנה בנדרים דף ל"ג. במה ששנינו דהמודר הנאה מחבירו מותר לחבירו לפרוע לו חובו אמרו דזה משום שאינו אלא מבריח ארי בעלמא. ומפרש הר"ן (ד"ה אלמא) דלכן מותר לפרוע לו חובו כיון שאינו נותן לו כלום, ואינו אלא שמסלק את המלוה מעליו.

ובתוס' בב"ק דף נ"ח. (ד"ה א"נ) כתבו דהטעם שהפורע של חבירו פטור מלשלם לו הוא משום שאינו אלא מבריח ארי. ושוב כתבו, אי נמי כמו שכתב בירושלמי (הנ"ל) שהיה יכול לפייס את המלוה שיפטרנו מלשלם. ומשמע בדבריהם שיש בזה שני דרכים בטעם הפטור, או משום שהוא כמבריח ארי, כדמשמע בדברי הגמ' בנדרים, או כדברי הירושלמי דהלוה יכול לטעון שלא הרויח לו במה שפרע חובו, כי היה בידו לפייס את המלוה.

והנה הרמ"א שם כתב בשם מהרי"ו דהפורע חובו של חבירו והיה בידו דבר משל חבירו מה שעשה עשה ויכול להחזיק משל חבירו בידו. ובש"ך שם סק"ח מביא דבשו"ת מהר"ם מלובלין סי' כ"ב גמגם בזה, כי לפי הטעם שכתב בירושלמי דהלוה יכול לטעון שהיה מפייס את הלוה שימחול לו אין הבדל אם יש לו בידו משל חבירו או לא, כי בין כך ובין כך יכול הלוה לטעון שהיה מפייס את המלוה.

וכתב הש"ך דדינו של מהרי"ו אמת, כי בתוס' בב"ק שם ובפוסקים משמע דעיקר הטעם דהפורע של חבירו פטור הוא משום שהוא כמבריח ארי מנכסי חברו, וכתב דהטעם שמבריח ארי מנכסי חבירו פטור אפילו כשיש לו הפסד, מתבאר ברש"י בב"ק שם (ד"ה אימא) דזה משום שאמדוהו חכמים שעושה כן לשם מצוה ודעתו לפטרו, אמנם כשיש לו משל חברו בידו, מסתמא אין דעתו לפוטרו, ובזה אין דינו כמבריח ארי. ומתבאר בדברי הש"ך דיש גם נפקותא בין שני הטעמים שבתוס' לגבי פורע חובו של חבירו כשיש לו בידו משל חבירו.

ואגב למדין מדבריו פירוש נוסף ומחודש דהטעם שהפורע חובו של חבירו פטור לשלם הוא משום שתולין ששילם לשם מצוה על דעת שלא לתבוע את הלוה. ולכאורה לפי טעם זה נמצא דאם גילה בפירוש לפני עדים שפורע למלוה על דעת לתבוע את הלוה, חייב הלוה לשלם.

אמנם בחידושי הריטב"א (בסוגיין) מתפרש דהטעם האמור בגמ' בנדרים שם והטעם האמור בירושלמי עולה לדבר אחד, כי הריטב"א מקשה מדוע הפורע חובו של חבירו פטור לשלם לו, ומדוע לא יחשב זה להנאה שיתחייב לשלם לו, הרי בב"מ דף ק"א. אמרו דהיורד לשדה חבירו והשביחה חייב ליתן לו כאחד מאריסי העיר אע"ג שירד שלא מדעתו, ומדוע פורע חובו שלא מדעתו פטור לשלם.

וכתב, דהיורד לשדה חבירו והשביחו, שבחו וחדושו הוא ניכר, ולכן צריך לשלם על שבחו שהשביחו, אבל בפורע חובו אין שבחו ניכר, שהרי הלוה עומד בנכסיו מאז כמו עכשיו, ומה שגרם לו פטור חוב, הוא שבח שאינו ניכר, שהרי אמרו בירושלמי שאינו ברור שהיה צריך לשלם כי אולי היה מפייסו שימחול לו, ולכן נקרא בשם מבריח ארי מנכסי חברו. והוא מבאר דהטעם שאמרו בירושלמי משום שהלוה היה יכול לפייס את המלוה שימחול לו, אינו טעם לעצמו, כי זה מילתא דלא שכיחא, אלא עיקר הטעם משום שאין שבחו ניכר וברור, ומה שאין שבחו ניכר, הוא משום שאין הדבר ברור שהיה צריך לשלם, כי אולי היה יכול לפייסו. ומתבאר דהריטב"א משלב דברי הגמ' בנדרים עם דברי הירושלמי לדבר אחד.

והרמב"ם (הנ"ל) כתב דהפורע שטר חובו של חבירו שלא מדעתו אבד זה הנותן את מעותיו, שמא היה הלוה מפייס את המלוה ומוחל לו. ומשמע דנקט זה לעיקר הטעם דלכן פטור מלשלם לו כי אולי לא היה הלוה צריך לשלם. ובשו"ע שם כתב ג"כ טעם זה.

פורע חובו של חבירו כשבעל חוב דוחק

- ירושלמי, שו"ע, ש"ך, תומים -

ג. והנה בירושלמי שם מבעי דכיון דהטעם שאין הלוה חייב לשלם הוא מפני שאולי היה הלוה יכול לפייסו אולי אין זה אלא כשאין הבעל חוב דוחק, אבל כשבעל חוב דוחק אולי אינו צריך לשלם, שהרי בזה אין לומר שהיה מפייסו שימחול לו. והירושלמי פושט הבעיא ממה ששנינו במשנה דנדרים שם דהמודר הנאה מחבירו שוקל לו את שקלו, הרי דאע"ג שכל איש ישראל מחוייב לשקול ואין בידו לפטור את עצמו, עם כל זה רשאי חבירו לשקול בשבילו, והרי משנה זה נשנית לפי חנן דהפורע חובו של חבירו פטור לשלם, הרי דזה אמור גם בבעל הבית דוחק שישלם לו. וכן כתב בשו"ע שם דהפורע חובו של חבירו פטור לשלם לו גם כשבעל חוב דוחק לשלם.

ובטעם הדבר כתב בש"ך סק"ד בשם התוס' בב"ק דף נ"ח. (הנ"ל) דמה שכתב בירושלמי דהפורע חובו של חבירו פטור לשלם לו מפני שיכול לומר שהיה מפייס את המלוה שימחול לו, אינו דוקא שהיה מפייסו שימחול לו, אלא שיכול לומר שהיה מוצא הרבה בני אדם שהיו פורעין עבורו, כי דרך אהובים שמרחמים על אהוביהם להציל מן הצער הזה.

אמנם בש"ך שם סק"ג מפקפק על פסק זה, וכתב דהרי"ף והרמב"ם השמיטו דבר זה, והוא משום דהירושלמי למד זה ממה ששנינו במשנה דנדרים שם דהמודר הנאה מחבירו שוקל לו את שקלו, הרי דאע"ג שכל איש ישראל מחוייב לשקול ואין בידו לפטור את עצמו עם כל זה רשאי חבירו לשקול בשבילו, אמנם לפי המבואר בגמרא שלפנינו מה שאמרו דשוקל את שקלו מיירי כשכבר שלח מחצית השקל לתרומת הלשכה ונאבד ממנו, שבזה אין ממשכנין אותו, א"כ לפי גמרא שלפנינו אין להוכיח שגם בבעל חוב דוחק פטור מלשלם. והעלה דיש בזה ספיקא דדינא, ולכן אם הפורע את החוב תפס מיד הלוה, אין מוציאין מידו.

אמנם בתומים שם סק"א העלה דהעיקר כדעת השו"ע שהביא דברי הירושלמי, ושם באורים סק"ג כתב דאין לזוז מפסק המחבר. **ב]**

השלמות והוספות

דכיון דדעת ר"ת והרא"ש ומהרי"ו דהפורע חובו של חבירו חייב לשלם, לכן כשהפורע יש לו בידו המשכון שקיבל מן המלוה, יכול לומר קים לי כר"ת וסייעתו דהפורע של חבירו חייב לשלם, דכיון דלא נתפרש בגמרא ובפוסקים דאפילו אם יש לו משכון בידו אין הלוה חייב לשלם, לכן עכ"פ לגבי משכון כיון שהפורע הוא תפוס במשכון יכול לומר קים לי כר"ת. ודוקא בתפס מעות מן הלוה אינו יכול לומר קים לי כר"ת ומוציאין מידו, כיון דמדברי הגמ' משמע דלא כר"ת, אבל לגבי משכון שאין לנו גמרא מפורשת על זה, יכול לצרף דעת ר"ת לומר קים לי.

פורע חובו למלוה עכו"ם / הבדל בין חוב שמגיע מן הדין ובין בא בעלילה

- רמ"א, סמ"ע, ש"ך -

ב] ברמ"א שם כתב בשם שו"ת מהרי"ל דמה שפורע חובו של חבירו פטור הוא דוקא כשהמלוה הוא ישראל, אבל אם המלוה הוא עכו"ם ובא חבירו ופרע לעכו"ם שלא מדעתו, חייב לשלם. וכתב בסמ"ע על סק"ד דזה משום דעכו"ם לא היה מתפייס למחול החוב כי אם ברצי כסף. אמנם בש"ך שם סק"ו חולק על זה, וכתב דכיון שהפורע חובו של חבירו פטור אפילו בבעל חוב דוחק משום שיכול הלוה לטעון שהיה מוציא אוהבים שהיו פורעים לו החוב, אין לחלק בין ישראל לעכו"ם. והעלה דמה שסובר מהרי"ל דבפורע לעכו"ם חייב אמור כשהעכו"ם בא עליו בעלילה להוציא ממנו בדרך גזילה, ובזה אין לומר שבני אדם היו מרחמין עליו והיו פורעין לעכו"ם, כי סברא זו היא דוקא כשהוא חייב לשלם מן הדין.

לשמיעת שיעורי 'להתוודע' בשפות השונות, להצטרפות למנויים, ולתרומות חיוניות:
ארץ ישראל: 02-9904001 אנגליה: 44-203-5193544 ארה"ב: 718-2982416
לשאלות והשובות בעניני השיעור עם רבני המערכת: Rabbi@lehisvada.com
כל הזכויות שמורות
למערכת מכון 'להתוודע'
info@lehisvada.com
להתוודע